

ПОЗИТИВНЕ ПРАВО І ПАТОЛОГІЯ

Вовк Вікторія Миколаївна, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ

Перш за все декілька зауваг щодо коректності вживання терміну «патологія» у розрізі права. По-перше вживання цього терміну є цілком виправданим та уже усталеним у соціологічній думці. Дещо незвичним цей термін залишається для юристів, хоча на пострадянському теоретичному просторі відомою є праця М. Кудрявцева «Правова поведінка: Норма і патологія» (1982). По-друге, використання понять і термінів природничих наук у наукових дослідженнях соціогуманітарної сфери є наслідком загальнокультурологічної настанови сучасної науки: від членування і замкнутості у дослідженні об'єктів до створення єдиної синкретичної (цілісної) картини цього об'єкту. Звичайно, що це не означає прямого перенесення понятійно-категоріального апарату природничих наук у гуманітарні науки.

Чому стосовно позитивного права можна використовувати поняття «патологія права»? Відповідь на це питання таїться у самій природі позитивного права. Теорія позитивного права, вироблена ще в XVII столітті, знайшла своє продовження у наступних поколіннях правознавців як теорія, яка зуміла звести істину і дійсність права до законодавчого припису державної влади, що призводить до трактування позитивного права як юридичного автоматизму: воно носить формальний характер в межах окремої держави, воно не вічне, має часові обмеження, які окреслюються моментами відміни чи заміни норм новими, воно знаходить виправдання для себе у обґрунтуванні себе як показника автономної самоорганізації громадянських суспільств, які регулюються природним законом самозбереження людей. Норми позитивного права є штучними, створеними людьми, вони є засобом для підкорення однієї групи іншій. Норми такого права мінливі, умовні, інколи є прикладами дієвості «плодівійної шкали цінностей», вони цілком утилітарні, тобто позбавлені трансцендентності і не визнають понад-мирських цінностей.

Патологією права також є правопорушуюче законодавство, з його невідповідністю правам людини, багаточисельними правовими обмеженнями; правозастосовна діяльність, яка орієнтується не на забезпечення реалізації громадянам прав і свобод, а така, що створює додаткові юридичні перепони до їх використання; юстиція, яка «працює, оглядаючись» на чиновників; відсутність або замала кількість у законі позитивних стимулів поведінки. Патологією також слід вважати недовіру населення до інститутів чинного права (юридичний нігілізм) і небажання владних структур враховувати правові позиції населення під час прийняття рішень, які зачіпають глибинні інтереси значної маси людей.

Патологія права виявляється і у законотворчому задоволенні запиту на право, коли суспільна свідомість відчуває правовий дискомфорт. Прикладом патологій у законодавчій сфері є прийняття неправового закону. Як вже неодноразово підкреслювалось, сьогодні, право потребує сили, яка б могла підтримувати загальний характер правових вимог – принцип еквівалентності і рівної міри. Такою силою є держава, яка використовує для цієї мети закон як засіб закріплення еквівалентності. За своїм характером закон сьогодні – це документ, який створюється за законами формальної логіки; він охоплює та відображає певний вид суспільних відносин, формалізуючи та узгальнюючи їх. Але закон не може повною мірою бути адекватним правовим відносинам, які складаються та функціонують у визначений час, як і соціальній дійсності. Юридичний закон повинен відображати реальний стан речей у закінченій, чіткій і несуперечливій формі. Тому досконалість системи законодавства у формально-логічному відношенні означає її відрив від правової реальності і можливість швидкого занепаду.